

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Ульянова В. С.

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
пров. Руставелі, 7, Харків, Україна
orcid.org/0000-0003-1619-3735
Ulianova-Vika@ukr.net*

Ключові слова:

компонент, якість, музично-педагогічні знання, майбутній фахівець, професійна діяльність.

У статті досліджується проблема професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва, його інтегральна характеристика особистості майбутнього фахівця, що поєднує рівень необхідних художньо-естетичних, музично-педагогічних знань, умінь, навичок, здібностей, професійно важливих якостей для ефективного виконання професійної діяльності, які за достатньої мотивації забезпечують самореалізацію та самовдосконалення особистості вчителя музичного мистецтва в процесі професійної діяльності. Аналізуючи підходи різних учених до дослідження поняття «професійна компетентність» і зважаючи на специфіку музичної діяльності як науки і як навчального предмета, в структурі професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва можна визначити такі компоненти, кожному з яких відповідають певні компетентності: навчально-пізнавальний (загальнопрофесійні, загальнопедагогічні та загальнопсихологічні компетентності, мотиваційна та комунікативна компетентності); фаховий (музично-практичні компетентності, загальні та спеціальні здібності, професійно важливі якості), професійно-особистісний (художньо-естетична компетентність, педагогічна майстерність, особистісні якості, необхідні для викладання предметів художньо-естетичного циклу). Під професійною компетентністю майбутнього вчителя музичного мистецтва ми розуміємо інтегральну характеристику особистості майбутнього фахівця, що поєднує рівень необхідних художньо-естетичних, музично-педагогічних знань, умінь, навичок, здібностей, професійно важливих якостей для ефективного виконання професійної діяльності, які за достатньої мотивації забезпечують самореалізацію та самовдосконалення особистості вчителя музичного мистецтва в процесі професійної діяльності. Це визначення дає можливість виокремити в структурі професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва такі компоненти: навчально-пізнавальний (загальнопрофесійні, загальнопедагогічні, мотиваційні компетентності); фаховий (музично-практичні компетентності, спеціальні здібності, професійно важливі якості), професійно-особистісний.

INCREASING THE LEVEL OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF A FUTURE MUSIC ARTS TEACHER

Ulianova V. S.

*Doctor of Education, Associate Professor,
Professor at the Department of Music and Instrumental Teacher Training
Municipal Establishment “Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy”
of Kharkiv Regional Council
Rustaveli lane, 7, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000 0003-1619-3735
Ulianova-Vika@ukr.net*

Key words:

component, quality, musical and pedagogical knowledge, future specialist, professional activity.

The article notes the problem of professional competence of the future music art teacher, his intellectual characteristics of the future specialist, combining the level of necessary artistic, aesthetic, musical and pedagogical knowledge, skills, skills, abilities, professionally important qualities for the effective performance of professional activities, which with sufficient motivation provide self-realization and self-improvement of the personality of a teacher of musical art, in the process of professional activity. Analyzing the approaches of different scientists to the study of the concept of “professional competence” and taking into account the specifics of musical activity as a science and as a subject, in the structure of professional competence of the future teacher of musical art, it is possible to determine the following components, each of which corresponds to certain competences: educational and cognitive (general professional, generally professional and generally psychologic competencies, motivational and communicative competence); professional (artistic and aesthetic competence, pedagogical skills, personal qualities necessary for teaching subjects of artistic and aesthetic cycle). The term “competence” indicates the correspondence of a real and necessary specialist in the personality, the degree of appropriation by the personality of the content of competencies, that is, first of all, a qualitative indicator. At the same time, competence can characterize the mastery of the individual not one, but several competencies, in particular, professional competence can be determined as mastering by a specialist by all professional competencies. The main levels of professional competence of the subject of activity are the result of training, professional training, professional experience and professionalism. Professional competence of the teacher may be considered as a kind of response to the problematic situation in education, which arose from the contradiction between the need to ensure modern quality and the inability to solve this task in the traditional way by further increasing the amount of information to be learned by the students.

Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва, здатного вільно й активно мислити, моделювати навчально-виховний процес, самостійно генерувати, втілювати нові ідеї й технології навчання й виховання, є актуальною в сучасних соціально-економічних умовах [5, с. 31]. По-перше, професійно компетентний учитель позитивно впливає на формування творчих дітей у процесі музично-виховної роботи; по-друге, зможе досягти кращих результатів у своїй професійній діяльності; по-третє, сприяє реалізації власних

професійних можливостей. Дослідженням проблеми компетентностей і компетенцій присвячені роботи як вітчизняних учених і дослідників (В. Байденко, Г. Єльнікової, Е. Зеєра, І. Зимної, Н. Кузьміної, А. Маркової, Р. Мільруда, Є. Пасова, Ю. Татура, Ю. Фролова, А. Хуторського, В. Шадрікова та інших), так і зарубіжних (Л. Бахмана, Ч. Вельде, Б. Оскарссона, Д. Равена, Д. Хаймса та інших).

Мета статті полягає у визначенні професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва, тлумаченні професійно-педагогіч-

ної компетентності, її структури та компонентів. Зазначимо, що однозначного визначення поняття «професійна компетентність» сьогодні не існує. Огляд психолого-педагогічної літератури та інших інформаційних джерел, присвячених цій проблемі, свідчить про те, що можна виділити декілька підходів до визначення поняття «професійна компетентність». Поняття компетентності тісно пов'язане з поняттям «компетенція». Визначення поняття «компетенція» налічує два загальних аспекти:

- 1) коло питань;
- 2) знання й досвід у тій чи іншій сфері.

Крім того, до поняття компетентності включається, крім загальної сукупності знань, ще й знання можливих наслідків конкретного способу впливу, рівень уміння й досвід практичного використання знань. У загальному наближенні компетентність можна розглядати як здатність суб'єкта діяти адекватно, згідно з умовами ситуації, у напрямі одержання значущих, що мають певну цінність, результатів. Термін «компетентність» указує на відповідність реального й необхідного в особистості фахівця, на ступінь привласнення особистістю змісту компетенцій, тобто це, насамперед, якісний показник. При цьому компетентність може характеризувати опанування особистістю не однієї, а декількох компетенцій, зокрема професійна компетентність може визначатися як опанування фахівцем усіх професійних компетенцій.

Підсумовуючи все вищезазначене, під компетенцією ми розуміємо сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності. Компетенції – це складні професійно-індивідуальні новоутворення, що виникли на основі інтеграції соціального, професійного та особистого досвіду, набутих знань, сформованих умінь і навичок, особистісних якостей, які зумовлюють готовність та здатність спеціаліста до успішного виконання ним професійної діяльності. Компетентність визначаємо як володіння відповідними компетенціями. За «Новим тлумачним словником української мови» поняття «компетентність» трактується як «добра обізнаність із чим-небудь» [4, с. 30].

Подальший аналіз першоджерел дозволив виявити відсутність у педагогіці загальноприйнятої дефініції цього терміна. Так, А. Маркова вважає, що компетентність – це поєднання психічних якостей, психічних станів, що дає змогу діяти самостійно й відповідально, опанування людиною навичок і умінь виконувати трудові функції. Дослідниця наголошує, що поняття «компетентність» конкретної особи вужче, ніж професіоналізм. Людина може бути професійною у своїй галузі, але не бути компетентною у вирішенні професійних питань [2, с. 50]. С. Гончаренко визначає цю категорію так: «Компетентність (від лат. *Competens* – належний, відповідний) – сукуп-

ність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності, а саме: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [1, с. 49]. Отже, більшість дослідників під терміном «компетентність» розуміють складну інтегровану якість особистості, що зумовлює можливість здійснювати певну діяльність, причому мова ведеться не про окремі знання чи вміння й навіть не про сукупність окремих процедур діяльності, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність у цілому. Британський психолог Дж. Кондр запропонував таке тлумачення поняття «компетентність»: «це специфічна здібність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній сфері, що охоплює фахові знання, предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії» [1; 2; 5].

Узагальнення вітчизняних і зарубіжних досліджень сутності компетентності привело до такого розуміння цього терміна: компетентність – інтегрована якість особистості, що зумовлює можливість здійснювати деяку діяльність, у цьому випадку йдеться не про окремі знання чи вміння, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність загалом.

Питання професійної компетентності у вітчизняній психолого-педагогічній науці розглядалися такими фахівцями, як В. Безрукова, В. Веснін, В. Горчакова, Г. Єльнікова, І. Зимня, Н. Крилова, А. Леонтьєв, М. Розенова, Д. Чернільовський та інші.

В Енциклопедії професійної освіти визначено, що професійна компетентність – це інтегральна характеристика ділових та особистісних якостей спеціаліста, що відображає рівень знань, умінь і досвід, які достатні для досягнення мети такої діяльності, а також його моральна позиція [2, с. 38]. Аналіз першоджерел показав, що більшість авторів розглядають професійну компетентність у двох аспектах: як мету професійної підготовки і як проміжний результат, що характеризує стан фахівця, який здійснює свою професійну діяльність. Основними рівнями професійної компетентності суб'єкта діяльності є результат навчання, професійна підготовленість, професійний досвід і професіоналізм. Професійна компетентність педагога може розглядатись як своєрідна відповідь на проблемну ситуацію в освіті, що виникла внаслідок протиріччя між необхідністю забезпечити сучасну якість і неможливістю вирішити це завдання традиційним шляхом за рахунок подальшого збільшення обсягу інформації, що підлягає засвоєнню учнями. Зміст професійної компетентності вчителя характеризується процесуальними та результативними показниками та визначається як його здатність і готовність здійснювати особисту професійну діяльність [2, с. 51].

Подальшу дослідницьку роботу було спрямовано на визначення структури професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Проведений аналіз наукових праць дозволив виявити, що це питання є предметом активного обговорення науковців. Відповідно до поділу змісту освіти на загальну (до якої належать інструментальні (когнітивні, методологічні, технологічні та музичні здатності), міжособистісні (соціальна взаємодія та співпраця), системні (поєднання розуміння, сприйнятливості та знань) і яка поширюється на всі предмети), міжпредметну (для циклу предметів або освітніх галузей) і предметну (для кожного навчального предмета виділяють надпредметні, загальнопредметні, спеціально предметні компетентності).

Надпредметні компетентності визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми. Одночасно з означенням терміном як зарубіжні, так і українські науковці застосовують поняття «ключові компетентності». Ключова компетентність, на думку українських педагогів, є суб'єктивною категорією, що фіксує суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень, які можна застосовувати в широкій сфері діяльності людини. Кожна з таких компетентностей передбачає засвоєння студентом не окремих не пов'язаних один з одним елементів знань, умінь, а опанування комплексної процедури, у якій для кожного визначеного напрямку її набуття є відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер. Загальнопредметні компетентності належать до певного кола навчальних предметів та освітніх галузей. Спеціальнопредметні компетентності – частини стосовно двох попередніх рівнів компетентності, що мають конкретний опис і можливість формування в межах навчальних предметів.

Таким чином, ключові освітні компетентності конкретизуються кожного разу на рівні освітніх галузей і навчальних предметів для кожного ступеня навчання, а спеціальнопредметні – упродовж вивчення того чи іншого предмета на всіх курсах навчального закладу [2; 3; 4].

Професійна компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва має свою специфіку, визначається метою і змістом художньо-освітньої діяльності в школі і є якістю реалізації на практиці результату формування в суб'єктів навчання фахових художньо-естетичних компетенцій, визначення яких є важливою методологічною позицією для аналізу цього феномену і керування процесом його формування.

Визначення фахових компетенцій та їх структури ґрунтується на виділенні основних видів

діяльності на уроках предметів художньо-естетичного циклу. Аналіз педагогічної літератури показав, що деякі автори виділяють такі основні види художньо-естетичної діяльності: художньо-теоретичну, художньо-історичну, діяльність композитора, виконавця, слухача, музичне сприймання, хоровий спів, виконання музично-ритмічних рухів, засвоєння необхідних художніх понять і термінів, елементарне музикування, інсценування пісень, ритмічну й пластичну імпровізацію тощо.

Аналіз видів фахової діяльності, а також розгляд галузевих стандартів щодо підготовки вчителя музичного мистецтва дозволяють виокремити найактуальніші базові різновиди діяльності: сприймання художньо-естетичних елементів, виконання музики, створення власних художньо-естетичних проєктів, оцінювання художньо-естетичних явищ. Вони мають стати основою для розроблення моделі фахових компетенцій майбутніх учителів музичного мистецтва та учителів мистецького напрямку.

Чотирьом базовим видам фахової діяльності відповідають чотири види компетенцій: когнітивно-перцептивні (накопичення фахових знань (музично-теоретичних, технологічних, методичних)), які є теоретичною і методичною основою ефективної діяльності вчителя музики; практично-виконавські (сукупність музично-естетичного досвіду, музично-виконавських умінь: вокально-мовленнєвих, ритмічно-рухових, інструментальних), що зумовлюють практичну реалізацію технологічного арсеналу в процесі навчання; творчі (інтерпретаційні, імпровізаційні, проєктувальні вміння, творча самостійність); ціннісно-орієнтаційні (формування нормативно-регулятивних механізмів оцінної діяльності – ціннісних орієнтацій, смаків, ідеалів, мотивів).

Зважаючи на це, за основу нами були взяті професійні якості особистості вчителя й адаптовані до особливостей професійної діяльності вчителя музичного мистецтва. Із цією метою був проведений порівняльний аналіз педагогічної діяльності вчителя і вчителя музичного мистецтва, результати якого дозволили виявити такі особливості професійної діяльності вчителя музичного мистецтва, як проведення музичної, музично-освітньої, музично-виховної, організаційної, комунікативної діяльності; уміння здійснювати аналіз, контроль музичної діяльності; здійснювати самоосвітню діяльність як музикант-виконавець. Розглянувши в аспекті цих особливостей професійно важливі якості особистості вчителя, ми виділили і структурували провідні якості особистості вчителя музичного мистецтва, що визначають ефективність його професійної діяльності. Таким чином, професійними якостями майбутнього вчителя музичного мистецтва є такі: музикальність, любов до дітей, емпатія, артистизм, художньо-педагогічна інтуїція,

професійне та художнє мислення, самосвідомість, здатність до самовиховання до самовдосконалення, особистісна професійна позиція, толерантність, володіння технікою педагогічного спілкування; гнучкість, креативність. Аналіз наукової літератури показав, що поняття «професійна компетентність вчителя музичного мистецтва» не знайшло достатнього вивчення в наукових дослідженнях. Професійна компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва не має вузьких професійних меж, оскільки від нього вимагається осмислення розмаїття естетичних, музичних, культурологічних, психолого-педагогічних проблем.

Вищевикладені наукові позиції розкривають різні аспекти поняття «професійна компетентність вчителя» і можуть бути враховані для розгляду поняття «професійна компетентність вчителя музичного мистецтва». Для визначення цього поняття необхідно, на нашу думку, враховувати, що майбутній учитель музичного мистецтва повинен мати глибокі та ґрунтовні знання з історії та теорії музики, методики музичного виховання, педагогіки, психології та естетики, основ вокалу, диригування, методики роботи з хором, основ хореографії. Обов'язковими є сформовані вміння щодо використання спеціальних музичних знань, володіння музичним інструментом, співочим голосом, хором, інструментальним та вокальним дитячим колективом, методикою музично-естетичної роботи з дітьми, зокрема в процесі позакласних заходів у школі. Учителеві повинні бути притаманні такі особистісні якості, як музичний смак, висока загальна культура, здатність до самоосвіти, любов до дітей, гуманізм, толерантність, мораль, любов до народної музичної культури.

Таким чином, аналіз наукової літератури [2; 3; 6; 5; 4] дає нам підстави для уточнення сутності професійної компетентності вчителя музичного мистецтва, яка, на відміну від інших, передбачає, зокрема, сформованість художньо-естетичної компетентності. До професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва входять такі складники, як музичний смак, музичні здібності, володіння методикою музично-естетичної роботи з дітьми, володіння навичками гри на музичних інструментах, наявність співочого голосу, вміння керувати хоровим та вокальним дитячим колективами. Аналізуючи підходи різних учених до дослідження поняття «професійна компетентність» і зважаючи на специфіку музичної діяльності як науки і як навчального предмета, в структурі професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва можна визначити такі компоненти, кожному з яких відповідають певні компетентності: навчально-пізнавальний, фаховий, професійно-особистісний.

Із наведеного вище можна зробити висновки, що під професійною компетентністю майбутнього вчителя музичного мистецтва ми розуміємо інтегральну характеристику особистості майбутнього фахівця, що поєднує рівень необхідних художньо-естетичних, музично-педагогічних знань, умінь, навичок, здібностей, професійно важливих якостей для ефективного виконання професійної діяльності, які за достатньої мотивації забезпечують самореалізацію та самовдосконалення особистості вчителя музичного мистецтва в процесі професійної діяльності.

Література

1. Адольф В. А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя. *Педагогика*. 1998. № 1. С. 72–75.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. С. 376.
3. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя. *Педагогика*. 1995. № 6. С. 55–63.
4. Тализін М.С. Проблеми якості освіти. Київ: Наукова думка, 2006. С. 112.
5. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64.
6. Stones E. *Psychopedagogy. Psychological Theory and the Practice of Teaching*. 1979, 400 p.

References

1. Adolf V. A. (1998) Formyrovanye professyonalnoi kompetentnosti budushcheho uchytelia [Formation of professional competence of a future teacher]. *Pedahohyka*. № 1. S. 72–75.
2. Honcharenko S.U. (1997) Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. Kyiv : Lybid. S. 376.
3. Markova A.K. (1995) Psykholohycheskye krytery y stupeny professyonalizma uchytelia [Psychological criteria and levels of teacher professionalism]. *Pedahohyka*. № 6. S. 55–63.
4. Talyzin M.S. (2006) Problemy yakosti osvity. Kyiv: Naukova dumka. S. 112.
5. Hutorskoi A.V. (2003) Kliuचेvie kompetentsyy kak komponent lychnochno-opyentypovannoi paradyhmi obrazovanyia [Key competencies as a component of the personality-oriented paradigm education]. *Narodnoe obrazovanye*. № 2. S. 58–64.
6. Stones E. (1979) *Psychopedagogy. Psychological Theory and the Practice of Teaching*. 400 p..